

HỌC VIỆN CHÍNH TRỊ – HÀNH CHÍNH QUỐC GIA HỒ CHÍ MINH

BÁO CÁO
TỔNG HỢP KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU
ĐỀ TÀI CẤP BỘ NĂM 2007
MÃ SỐ: B07 – 10

QUÁ TRÌNH HÌNH THÀNH “CỘNG ĐỒNG
ĐÔNG Á” VÀ VAI TRÒ CỦA NÓ ĐỐI VỚI SỰ
PHÁT TRIỂN CỦA KHU VỰC

Cơ quan chủ trì: Viện Quan hệ quốc tế

Chủ nhiệm đề tài: TS Thái Văn Long

Thư ký khoa học : ThS Phạm Thị Phúc

6770
28/3/2007

HÀ NỘI 12 – 2007

DANH SÁCH CỘNG TÁC VIÊN

1. TS Thái Văn Long - Chủ nhiệm đề tài
2. PGS.TS Vũ Văn Hà
3. ThS Nguyễn Thuý Hà
4. CN Nguyễn Thị Thu Hiền
5. PGS.TS Nguyễn Mạnh Hưởng
6. CN Nguyễn Phương Nga
7. Th.S Ngô Chí Nguyên
8. TS Nguyễn Thế Lực
9. ThS Phạm Thị Phúc - Thư ký đề tài
10. ThS Đinh Thanh Tú
11. ThS Hà Văn Thẩm
12. CN Nguyễn Thị Thuỷ
13. TS Phan Văn Rân

NHỮNG CHỮ VIẾT TẮT

ADB:	Ngân hàng phát triển châu Á
ASEAN:	Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á
ASEM:	Hội nghị cấp cao Á - Âu
APEC:	Diễn đàn hợp tác kinh tế châu Á - Thái Bình Dương
ARF:	Diễn đàn khu vực ASEAN (Bàn về vấn đề an ninh)
CHDCND:	Cộng hoà dân chủ nhân dân
EC:	Cộng đồng châu Âu
EU:	Liên minh châu Âu
IMF:	Quĩ tiền tệ quốc tế
NAFTA:	Hiệp định mậu dịch tự do Bắc Mỹ
LHQ:	Liên hợp quốc
FDI:	Đầu tư trực tiếp nước ngoài
FTA:	Hiệp định mậu dịch tự do
WB:	Ngân hàng thế giới
WTO:	Tổ chức Thương mại thế giới

MỤC LỤC

	Trang
MỞ ĐẦU	5
Chương 1 Khái quát về Cộng đồng Đông Á	12
1.1. Cộng đồng Đông Á - từ ý tưởng đến hiện thực	12
1.2. Các nhân tố tác động đến vai trò của Cộng đồng Đông Á đối với sự phát triển của khu vực	23
Chương 2 Vai trò của Cộng đồng Đông Á đối với hoà bình, ổn định, hội nhập và phát triển trong khu vực	60
2.1. Cộng đồng Đông Á là động lực thúc đẩy xu thế đối thoại và hợp tác trong khu vực	60
2.2. Điều hoà lợi ích chiến lược của các nước thành viên thông qua cơ chế đối thoại	72
2.3. Vai trò “Hạt nhân đoàn kết của ASEAN” trong Cộng đồng Đông Á	83
Chương 3 Triển vọng phát huy vai trò của Cộng đồng Đông Á trong việc gìn giữ hoà bình, ổn định, hội nhập và phát triển trong khu vực	89
3.1. Những thời cơ và thách thức đối với Cộng đồng Đông Á	89
3.2. Triển vọng phát huy vai trò của Cộng đồng Đông Á trong việc giữ gìn hoà bình, ổn định ở khu vực	104
3.3. Vai trò, vị trí của Việt Nam trong quá trình hình thành Cộng đồng Đông Á	108
KẾT LUẬN	116
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO	118

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Ngày 14 tháng 12 năm 2005 tại Kuala Lumpur (Malaysia) Hội nghị cấp cao Đông Á (EAS) lần đầu tiên được tổ chức với sự tham gia của 10 nước ASEAN và 6 quốc gia khác, bao gồm: Trung Quốc, Nhật Bản, Hàn Quốc, Ấn Độ, Australia và Niudilân. Tuyên bố chung Kuala Lumpur xác định: Hội nghị cấp cao Đông Á là một diễn đàn đối thoại rộng rãi về các vấn đề chiến lược chính trị, an ninh, kinh tế, mà các bên cùng quan tâm, hướng tới mục tiêu thúc đẩy hòa bình, ổn định và thịnh vượng ở Đông Á. Đồng thời là một phần của cấu trúc khu vực, hỗ trợ cho các diễn đàn và tiến trình hiện có, nhất là với khuôn khổ ASEAN +3. Ngoài ra, Tuyên bố còn khẳng định: Hội nghị cấp cao Đông Á sẽ là một tiến trình mở, thu nạp, minh bạch và hướng ra bên ngoài, với ASEAN giữ vai trò chủ đạo. Với chủ đề: "Một ý tưởng, một tầm nhìn, một cộng đồng" của Hội nghị, ý tưởng về một Cộng đồng Đông Á không biên giới, có sự liên kết chặt chẽ về kinh tế đã bắt đầu hình thành, 16 quốc gia đại diện cho 1/2 dân số và 21% tổng kim ngạch thương mại toàn cầu, đang trên đường hợp nhất sức mạnh.

Như vậy, từ cuối năm 2005 trở đi, bên cạnh các mối liên kết hiện có, ASEAN sẽ là nơi tụ họp của lãnh đạo cấp cao 10 nước thành viên, 3 nước Đông Bắc Á, Ấn Độ và Nam Thái Bình Dương là Australia và Niudilân, có thể tiến tới sẽ có cả Nga tham gia. Điều này, không chỉ là dẫn chứng cho thấy cơ chế hợp tác hiệu quả của các nước ASEAN mà còn cho thấy các quốc gia châu Á đang ngày càng nhận thức được tầm quan trọng của xu thế hợp tác không thể đảo ngược. Cơ chế hợp tác Đông Á mới, trong đó ASEAN là nòng cốt sẽ giảm nhẹ những tồn tại vốn có trong quan hệ giữa các nước Đông Bắc Á, làm bớt đi những khác biệt, vượt qua những rào cản về lòng tin và hướng tới một lợi ích chung là những thách thức mà mỗi nước phải chinh phục, vượt qua trong quá trình liên kết nội khối.

Mục tiêu chung của Hội nghị cấp cao Đông Á là tạo ra được diễn đàn đối thoại khu vực để xử lý mọi vấn đề khúc mắc hướng tới khu vực hòa bình, an ninh và thịnh vượng như Tuyên bố chung đã nêu. Lợi ích lớn nhất là thông qua các hội nghị cấp cao để tiến hành xây dựng các cơ chế giúp các nước thành viên có thể đối thoại và tìm ra một phương thức chung nhằm xử lý các vấn đề khu vực cũng như toàn cầu mà hiện nay Đông Á đang thiếu. Hơn nữa, nhiều căng thẳng hiện nay trong khu vực là căng thẳng song phương, khi hai nước không tự giải quyết được thì cần diễn đàn đa phương để giải quyết. Đây chính là những lợi ích chiến lược mà các nhà lãnh đạo cấp cao trong cộng đồng hướng tới.

Hội nghị cấp cao Đông Á - hình thức hoạt động đầu tiên của Cộng đồng Đông Á đã được triển khai. Từ hội nghị này đã mở ra các mối quan hệ quốc tế mới, xây dựng các cơ chế hợp tác mới, tạo thêm những thuận lợi mới, đồng thời cũng gây ra những thách thức mới cho sự hội nhập và phát triển của mỗi quốc gia trong khu vực.

Việt Nam là một quốc gia trong khu vực, đang đẩy nhanh tiến trình hội nhập và khẳng định vai trò, vị thế của mình tại các diễn đàn khu vực, quốc tế, nên việc nghiên cứu sự phát triển của Cộng đồng Đông Á có một giá trị lớn về mặt lý luận và thực tiễn, góp phần nâng cao nhận thức và đổi mới tư duy đối ngoại trong việc hoạch định chiến lược hội nhập khu vực và quốc tế của Đảng và Nhà nước ta.

Với những lý do trên, đề tài quy mô cấp bộ mà Viện Quan hệ quốc tế nghiên cứu: "*Quá trình hình thành Cộng đồng Đông Á và vai trò của nó đối với sự phát triển của khu vực*" là vấn đề có ý nghĩa cấp thiết cả về lý luận và thực tiễn.

2. Tình hình nghiên cứu đề tài

Cộng đồng Đông Á tuy mới hình thành ở những bước đi đầu tiên là Hội nghị cấp cao Đông Á, nhưng đã được các cơ quan ngoại giao, đối ngoại và các viện nghiên cứu quốc tế trong và ngoài nước quan tâm nghiên cứu.

Ở nước ngoài: Từ giữa thập kỷ 80 của thế kỷ XX các nhà nghiên cứu trong khu vực đã đề cập nhiều đến vấn đề thành lập một khu vực: "Thịnh vượng chung", một "Hành lang phát triển châu Á" hay ý tưởng "Đại Đông Á" của Nhật Bản. Khi đó Nhật Bản đưa ra một mô thức "đàn ông bay", tức là trong hợp tác kinh tế ở Đông Á thì Nhật Bản là con én đầu đàn, tiếp theo là các nước NIC và bay cuối cùng là các nước đang phát triển. Tuy nhiên, vào đầu thập kỷ 90, nền kinh tế Nhật Bản đi xuống, nên mô thức đàn én bay chỉ tồn tại trên lời nói. Vào giữa những năm 90 của thế kỷ XX, ý tưởng về việc thành lập một Cộng đồng Đông Á bao gồm Đông Nam Á và Đông Bắc Á đã được cựu Thủ tướng Malaysia - ông Mahathia-Môhamed nhiều lần đề cập với mong muốn giảm bớt sự phụ thuộc của châu Á đối với Mỹ. Đề xuất của ông Mahathia-Môhamed về việc thành lập Cộng đồng kinh tế Đông Á chỉ nhận được sự ủng hộ rộng rãi sau cuộc khủng hoảng tài chính Đông Á năm 1997. Cuộc khủng hoảng này đã cho thấy sự phối hợp ở khu vực Đông Á là cần thiết như thế nào. Cũng từ đây, các nghiên cứu về một Cộng đồng Đông Á, trước hết là sự liên kết về kinh tế đã được đặt thành chủ đề nghị sự trong nhiều cuộc hội thảo ở khu vực. Vào năm 2000, tại Hội nghị Thượng đỉnh ASEAN+3, Tổng thống Hàn Quốc Kim Tê Chung đã đề xuất việc thành lập nhóm nghiên cứu chuẩn bị cho việc thành lập Cộng đồng Đông Á. Năm 2002, tại Hội nghị ở Phnôm Pênh, nhóm này đã đề nghị các nước Đông Bắc Á và Đông Nam Á thể chế hóa sự hợp tác thành lập một cộng đồng, trong đó cộng đồng kinh tế sẽ được thành lập trên cơ sở khu vực mậu dịch tự do Đông Á. Tại Hội nghị Thượng đỉnh ASEAN - Viên Chăn 10, cuối tháng 11 năm 2004, 10 nước ASEAN và 3 nước Trung Quốc, Nhật Bản, Hàn Quốc đã nhất trí tổ chức Hội nghị cấp cao Đông Á đầu tiên tại Malaysia.

Như vậy, các nhà nghiên cứu trong khu vực đã đề cập khá kỹ về một Cộng đồng kinh tế Đông Á. Còn trên lĩnh vực chính trị, an ninh, cũng không ít những công trình nghiên cứu, ở đây nổi lên một số tác giả và tác phẩm sau:

Vương Dật Châu, chủ biên, "An ninh quốc tế trong thời đại toàn cầu hóa", cuốn sách dày hơn 800 trang do nhiều nhà nghiên cứu chiến lược ở Trung Quốc viết, Nhà xuất bản Nhân dân Thượng Hải, năm 1999, và Nhà xuất bản Chính trị quốc gia dịch và xuất bản năm 2004.

Trong cuốn sách này, nhiều phần trong các chương, các tác giả đã phân tích khá kỹ về ảnh hưởng của môi trường Đông Á đến Trung Quốc cũng như vai trò và ảnh hưởng của Trung Quốc đến khu vực Đông Á, tập trung chủ yếu trên lĩnh vực an ninh từ an ninh truyền thống đến an ninh phi truyền thống.

Kamao Kaneco: "An ninh châu Á và chính sách đối ngoại của Nhật Bản, trong thời kỳ sau chiến tranh lạnh", Tạp chí Nghiên cứu Nhật Bản tháng 12 năm 1995. Trong bài viết, tác giả đã phân tích khá kỹ sự thay đổi môi trường chiến lược của Đông Á sau Chiến tranh lạnh, từ đó bàn về an ninh cũng như đối sách của Nhật Bản đối với sự thay đổi đó, nội dung được bình luận và phân tích trên 3 cấp độ: quốc gia, song phương và quốc tế.

Mike-Mocchizuki và Ashley Tellis: "Chiến lược an ninh của Mỹ đối với Đông Á", Tài liệu do Trần Bá Khoa, Viện Chiến lược quân sự dịch "Mặt - lưu hành nội bộ". Đây là một công trình nghiên cứu phân tích hai truyền thống chính sách đối ngoại của Mỹ: Chủ nghĩa hiện thực và chủ nghĩa tự do. Theo các tác giả, hai trường phái này sẽ định hình chiến lược an ninh của Mỹ thời kỳ sau Chiến tranh lạnh đối với khu vực Đông Á. Tác phẩm giúp chúng ta hiểu một cách sâu sắc và hệ thống chính sách đối ngoại của Mỹ đối với khu vực Đông Á, từ đó liên hệ đến sự ảnh hưởng và tìm ra đối sách với sự ảnh hưởng của Mỹ đến từng quốc gia trong khu vực.

Ngoài ra, những thông tin mới nhất về Cộng đồng Đông Á, còn có thể truy cập và lấy thông tin từ trang web:<http://www.ascansec.org>; và các thông tin có liên quan từ Tin tham khảo đặc biệt do Thông tấn xã Việt Nam ấn hành.

Tuy nhiên, các công trình trên mới chỉ chủ yếu đề cập đến vấn đề an ninh, kinh tế của riêng từng cường quốc đối với sự phát triển của khu vực; đến

những khía cạnh kinh tế, an ninh, chính trị, đối ngoại... của khu vực, mà chưa tiếp cận Cộng đồng Đông Á dưới góc nhìn tổng thể, hệ thống.

Tình hình nghiên cứu trong nước:

Trước những thay đổi nhanh chóng về các mối quan hệ song phương, đa phương trên các lĩnh vực kinh tế, chính trị... ở khu vực Đông Á, các viện nghiên cứu, các trung tâm khoa học, các trường đại học và nhiều nhà khoa học ở Việt Nam đã quan tâm nghiên cứu vấn đề này.

Trong năm 2006, Vụ ASEAN của Bộ Ngoại giao; Viện Nghiên cứu Đông Nam Á; Học viện Quan hệ quốc tế đã triển khai nghiên cứu các đề tài cấp bộ: "Triển vọng Cộng đồng Đông Á"; "Khả năng và giải pháp hội nhập kinh tế của Việt Nam vào khu vực"; "Chiến lược các nước lớn ở khu vực Đông Á". Ngoài ra, trong nước còn có nhiều tác giả và công trình nghiên cứu có liên quan đến đề tài, đáng chú ý là các tác giả và công trình sau:

Nguyễn Thu Mỹ, "Hợp tác Đông Á - Những thành tựu sau ngày thành lập", Tạp chí Nghiên cứu Đông Nam Á, số 6 năm 2005, đã nêu và phân tích 3 thành tựu cơ bản trong hợp tác giữa các quốc gia Đông Á trong thời gian qua: xây dựng được tầm nhìn Đông Á - hướng dẫn sự phát triển của tiến trình hợp tác Đông Á; tạo lập được một cơ cấu, thể chế để triển khai hợp tác Đông Á; kết quả hợp tác Đông Á đã bước đầu đóng góp vào sự phát triển của các nước thành viên, nâng cao vị thế của Đông Á trên trường quốc tế.

Nguyễn Xuân Thắng, "Sự điều chỉnh chiến lược hợp tác khu vực châu Á - Thái Bình Dương trong bối cảnh quốc tế mới", Nhà xuất bản Khoa học xã hội, Hà Nội, 2004. Cuốn sách là một tài liệu tham khảo tốt khi thực hiện đề tài này. Nội dung gồm 3 phần: Bối cảnh quốc tế mới về những tác động của nó đến quan hệ hợp tác khu vực châu Á - Thái Bình Dương; những điều chỉnh chiến lược hợp tác chủ yếu của khu vực châu Á - Thái Bình Dương trong bối cảnh quốc tế mới; Nhật Bản với vấn đề điều chỉnh chiến lược hợp tác khu vực châu Á - Thái Bình Dương.

Ban Tư tưởng Văn hóa Trung ương, "Thế giới - khu vực và một số nước lớn bước vào năm 2004" Nhà xuất bản Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2004, tập hợp các bài viết của các nhà nghiên cứu: phân tích tình hình thế giới, Đông Nam Á, châu Á... bước vào năm 2004. Trong đó có bài viết phân tích khá kỹ tình hình các nước lớn như: Mỹ - Nhật Bản, Trung Quốc, Nga, Ấn Độ trong việc gia tăng ảnh hưởng ở khu vực, đặc biệt là phân tích về ảnh hưởng và mối quan hệ của các nước lớn đối với Việt Nam.

Nguyễn Kim Lân, "Vai trò của ASEAN và vấn đề hợp tác trong khu vực châu Á - Thái Bình Dương", Tạp chí Lý luận chính trị, số 1 năm 2006, phân tích vai trò của ASEAN trong việc thúc đẩy quan hệ hợp tác trong khu vực: sự hợp tác và phát triển của ASEAN thúc đẩy đa cực hóa khu vực; an ninh khu vực châu Á - Thái Bình Dương và chiến lược cân bằng nước lớn của các nước ASEAN; vai trò và ảnh hưởng của ASEAN đối với các tổ chức quốc tế và khu vực châu Á - Thái Bình Dương.

Ngoài ra còn rất nhiều các bài báo và tạp chí trong và ngoài nước đưa tin và bình luận về Hội nghị cấp cao Đông Á.

Những công trình nghiên cứu trên là những nguồn tư liệu rất quý trong quá trình thực hiện đề tài, nhưng đây mới là những tài liệu đề cập riêng lẻ từng góc độ và chủ yếu trước khi Hội nghị cấp cao Đông Á lần 1 tổ chức. Do đó, đề tài nghiên cứu là cách tiếp cận toàn diện, tổng hợp trên các góc độ để có cái nhìn tổng quát nhất về vai trò của Cộng đồng Đông Á đối với sự phát triển của khu vực.

3. Mục đích và nhiệm vụ

Mục đích: Làm rõ quá trình hình thành của Cộng đồng Đông Á và đánh giá đúng vai trò của Cộng đồng Đông Á đối với sự phát triển của khu vực. Trên cơ sở đó, đánh giá thuận lợi, khó khăn và triển vọng của Cộng đồng Đông Á, làm cơ sở cho Đảng và Nhà nước ta có chính sách đúng đắn trong những hoạt động chung của Cộng đồng này.